УДК 81'27:316.77
DOI https://doi.org/10.24919/2308-4863.3/20.167522

Наталія ПОЖАРСЬКА,
orcid.org/0000-0003-1463-5472
асистент кафедри англійської філології
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки
(Луцьк, Україна) natashasunshine385@gmail.com

ЛІНГВОКОГНІТИВНІ ПРОЦЕДУРИ РЕГУЛЮВАННЯ РЕФЕРЕНЦІЇ НА МІКРОРІВНІ

У статті розглядається когнітивний аспект регулювання референції на мікрорівні (у межах ад'ясцентних пар). Установлено, що регулювання референції на мікрорівні забезпечується лінгвокогнітивною операцією реструктуралізації, яка складається з лінгвокогнітивних процедур заміщення, інтенсифікації, зміни ступеня, розширення, корекції, звуження та контрастування.

Ключові слова: *регулювання референції, мікрорівень, лінгвокогнітивна операція, лінгвокогнітивна процедура, суб'єкти регулювання.*

Nataliia POZHARSKA,
orcid.org/0000-0003-1463-5472
Assistant Lecturer of the English Philology Chair
of Lesya Ukrainka Eastern European National University
(Lutsk, Ukraine) natashasunshine385@gmail.com

LINGUOCOGNITIVE PROCEDURES OF REFERENCE REGULATION AT THE MICROLEVEL

This article deals with the cognitive aspect of the reference regulation at the microlevel (within adjacent pairs). The cognitive mechanism of reference regulation includes a set of linguocognitive processes, operations and procedures. The cognitive process is the movement of human thought, aimed at understanding the objects, phenomena and events of the surrounding reality, in order to categorize knowledge about the world. We understand reference regulation as cognitive-communicative strategy. This strategy presupposes the usage of efficient language means to provide the effective communicative interaction and to achieve the necessary aim. Extracts from modern British and American literature serve as research material. The scientific methods of conversational analysis, contextual analysis and conceptual analysis have been used in order to single out linguocognitive procedures which provide the process of reference regulation. In this research mental space refers to the hypothetical environment of thinking and conceptualization, which reflects the mental state of affairs and is not projected into the imaginary world, but is actualized in the context of the cognitive interaction of the subjects of discursive activity with the world in the process of generating or perceiving the message. Mental spaces are structured by various mental schemes that are developed in the process of discourse analysis. These spaces exist in the human mind not as ready-made structures, but they arise every time in the process of generating discourse. Conceptual integration involves merging of two or more mental spaces in a mixed space. Subjects of discursive activity construe their utterances in order to achieve positive result of interaction. In this research cognitive operation of restructurization is brought into light. It was established that the reference regulation at the microlevel is provided by the linguocognitive operation of restructurization, which consists of linguocognitive procedures. By the procedures we understand sequential procedure for considering a particular phenomenon with the help of reasoning, explanation, obtaining conclusions through a thought experiment, distraction from some features of an object or phenomenon, identification, differentiation, omission or reduction of some of their features. As a result we have singled out the linguocognitive procedures of substitution, intensification, degree change, expansion, correction, contraction and contrast.

Key words: *reference regulation, microlevel, linguocognitive operation, linguocognitive procedure, subjects of regulation.*

Постановка проблеми. Когнітивний аспект спілкування перебуває у фокусі уваги сучасних лінгвістичних досліджень. Суб'єкти дискурсивної діяльності конструюють власні висловлення так, щоб досягти поставленої мети й забезпечити ефективність комунікативної взаємодії. Референція розуміється як «віднесеність актуалізованих (включення в мовлення) імен, іменних виразів (іменних груп) чи їх еквівалентів до об'єктів дійсності (референтів, денотатів)» (Арутюнова, 1988: 301); «співвіднесення висловлення та його частин із дійсністю – об'єктами, подіями, ситуаціями, положеннями речей у реальному світі» (Падучева, 1985: 209). А під *референтом* розуміють об'єкт дійсності, предмет думки, з котрим у повідомленні (мовленнєвому акті) співвідноситься конкретний мовний вираз.

Під *регулюванням референції* ми розуміємо когнітивно-комунікативну стратегію реструктуралізації пропозиції, висловленої мовцем на мікрорівні (у межах ад'ясцентних пар) чи введення нового топіка (реінтродукція попереднього топіка) на макрорівні (топікальному рівні) дискурсу. У цьому дослідженні ми сфокусували увагу на перебіг спілкування у вужчому діапазоні та звернулися до аналізу ад'ясцентних пар (пар суміжних реплік).

Аналіз досліджень. Увага дослідників зосереджена загалом на великих сегментах дискурсу. Т. ван Дейк, зокрема, розглядає макроструктури та мікроструктури дискурсу. Під мікроструктурою він розуміє членування дискурсу на мінімальні складники, які належать до дискурсного рівня. А макроструктура – це узагальнений опис основного змісту дискурсу, який адресат будує в процесі розуміння. За Т. ван Дейком, макроструктура – це послідовність макропропозицій, тобто пропозицій, що виводяться з пропозицій вихідного дискурсу за певними правилами. До таких правил належать правила скорочення, узагальнення та побудови. Дослідник уважає, що макроструктура будується так, щоб являти собою повноцінний текст, оскільки макроправила застосовуються багаторазово, то існує кілька рівнів макроструктури відповідно до ступеня узагальнення (Дейк, 1989: 8)

Мета статті – дослідити й описати лінгвокогнітивні процедури регулювання референції в межах ад'ясцентних пар.

Виклад основного матеріалу. Під регулюванням референції на мікрорівні ми розуміємо зміну висловлення в межах ад'ясцентних пар, які представлені ініціативною реплікою та респонсивною реплікою. Оскільки кінцевою метою будь-якої мовленнєвої стратегії є корекція моделі світу адресата (Дейк, 1989: 116), то до застосування стратегії регулювання референції, на наш погляд, удаються за умов, коли ситуація спілкування вимагає успішної реалізації суб'єктами дискурсивної діяльності власних інтенцій. Тому в межах стратегії визначаються необхідні зміни висловлення і способи досягнення цих змін.

Для визначення когнітивних механізмів регулювання референції ми використали метод концептуального аналізу, запропонований М. Тернер і Ж. Фоконьє в межах моделі концептуальної інтеграції. В аспекті цієї теорії породження та сприйняття дискурсу трактується як послідовне розгортання постійно модифікованих ментальних просторів, які є когнітивними конструктами (Фоконьє, 1997: 37–38).

Під ментальним простором розуміється гіпотетичне середовище мислення та концептуалізації, що відображає уявний стан справ і не проектується на уявний світ, але актуалізується в умовах пізнавальної взаємодії суб'єкта зі світом, зокрема в процесі породження або сприйняття повідомлення (Селіванова, 2006: 321).

Ментальні простори структуруються різними ментальними схемами, фреймами, які розробляються в процесі аналізу дискурсу. Ментальні простори існують у свідомості людини не у вигляді готових структур, а виникають кожного разу заново в процесі породження дискурсу (Фоконьє, 1997: 159).

Згідно з Ж. Фоконьє, прототипна мережа ментальних просторів містить чотири основні ментальні простори: два вхідних, породжувальний і змішаний простір (Фоконьє, 1997: 150).

Концептуальна інтеграція передбачає злиття двох або більше ментальних просторів у змішаному просторі. Процес концептуальної інтеграції складається з таких компонентів, кожен із яких може призвести до створення нової структури: композиції, доповнення та розширення (Фоконьє, 1997: 50). Спільний родовий простір заповнюється структурами узагальненого характеру та забезпечує семантичне й прагматичне обґрунтування для проекції часткової структури в змішаний простір і з нього (Фоконьє, 1997: 149).

Для аналізу процесу регулювання референції на мікрорівні побудуємо мережу ментальних просторів:

"Why did he stand in Europe?"
"He went to <u>Amsterdam</u> and <u>fell in love</u>".
*"A nice Dutch **girl**?"*
*"A nice Dutch **boy**".*
"I see" (Grisham, 1994: 175).

Під час інтерпретації висловлення *He went to <u>Amsterdam</u> and <u>fell in love</u>* у свідомості суб'єкта регулювання у вхідному ментальному просторі на основі стереотипних уявлень про відносини активізуються сутності «Амстердам», «кохання», «дівчина», а в іншому вхідному просторі активізуються сутності «Амстердам», «кохання», «хлопець». У результаті концептуальної інтеграції в змішаному просторі виникає нова структура «Амстердам», «кохання», «партнер». Результатом регулювання референції є когнітивна операція реструктуралізації висловлення на рівні лексеми "girl" → "boy". Схематично це можна зобразити так:

Когнітивний механізм регулювання референції включає набір лінгвокогнітивних процесів, операцій і процедур. Когнітивний процес – це рух думки людини, спрямований на осмислення предметів, явищ і подій навколишньої дійсності, з метою упорядкування, категоризації знань про світ. (Селіванова, 2006: 495). Лінгвоконгітивний процес включає низку лінгвокогнітивних операцій і процедур, які здійснюються суб'єктами дискурсивної діяльності, й орієнтується на визначення характеру взаємодії між мисленням і мовою.

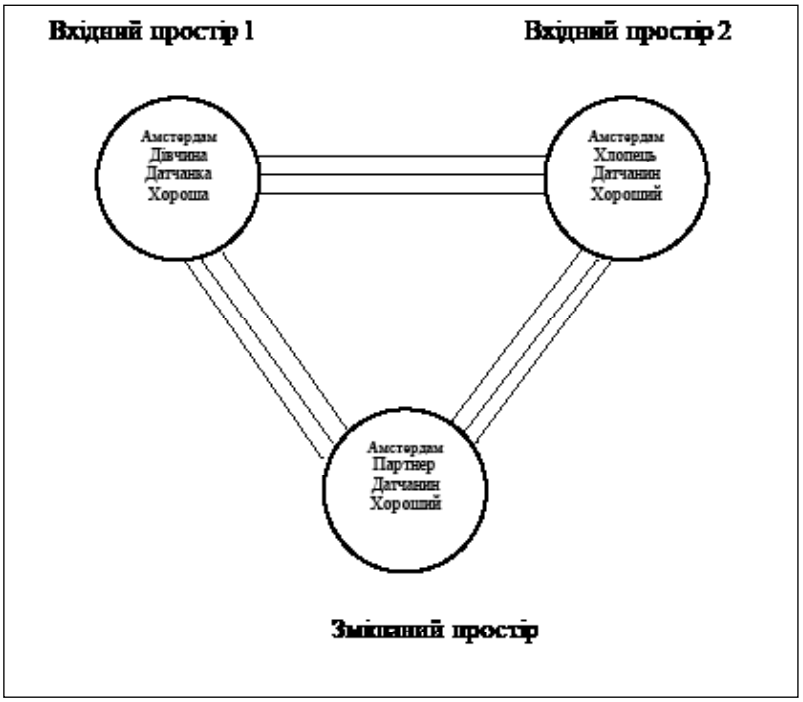

Рис. 1. Схема реконструкції ментального простору на мікрорівні

Під *лінгвокогнітивною операцією* (від лат. operatio – дія, спрямована на розв'язання певного завдання) ми розуміємо операцію, яка включає сукупність дій, спрямованих на реконструкцію ментальних просторів і розкриття концептуальної інтеграції шляхом зміни структури слова/висловлення.

Процедура (від лат. procedo – просування вперед) – це послідовний порядок розгляду того чи іншого феномена за допомогою умовиводу, пояснення, отримання висновків шляхом мисленнєвого експерименту, відволікання від якихось рис предмета чи явища, ідентифікації, розрізнення, опущення або скорочення деяких їх ознак (Даль, 1994: 495).

Тому ми проаналізували лінгвокогнітивну операцію реструктуалізації на морфологічному та синтаксичному рівнях відповідно й установили основні лінгвокогнітивні процедури, які забезпечують цей процес.

Процедура заміщення (за параметром «нереальне-реальне»). Оскільки процес формування судження являє собою єдність суб'єктивного й об'єктивного, це дає змогу виділити невідповідності за параметром об'єктивності «нереальне-реальне»:

Roy's coffee cup froze in midair, halfway to his mouth. "You ***can't be*** *serious".*

*"****Dead*** *serious, Roy". No pun intended. I've just survived three days of protection, guards all around me, hiding and watching for bad guys. No thanks. There's more to my future than fake names and nonstop Scrabble"* (Grisham, 2009: 293).

Обговорюючи ситуацію, у яку потрапив головний герой, комунікативні партнери по-різному сприймають одну й ту саму ситуацію об'єктивної дійсності (проблеми на роботі). Один суб'єкт регулювання переконаний, що не може бути, щоб він міг співпрацювати з небезпечними людьми й жити без програми захисту свідків, а інший суб'єкт переконує свого партнера, що саме так він і вчинить, це і є його реальною метою.

Процедура інтенсифікації (за параметром градуальності)

Інтенсивність як прояв кількості характеризує тільки ті ознаки, яким від початку властива градуальність. До того ж градуальними є не тільки ті параметричні ознаки предметів, відмінності між якими є суто кількісними, а й якісно-оцінні ознаки, інтенсивність прояву яких є якісною. Інтенсивність ознаки – це відхилення від деякої кількості ознаки, рівень її кількісної зміни в певних межах, який не призводить до змін якості. Проаналізуємо такий приклад:

"Why do you want me in New York?" he asked.
"Because I want to try to get a photo of Bennie".
"And why do you want a photo of this guy?"
"These people are ***dangerous*** *right?"*
"Oh, yes. ***Lethal****"* (Grisham, 2009: 172).

Суб'єкти регулювання референції розглядають один і той самий об'єкт з різним ступенем інтенсифікації. Один мовець уважає людей, з якими вони мають справу, небезпечними (*dangerous*), а інший реструктурує ініціативну репліку, називаючи цих людей смертельними (*lethal*).

Процедура зміни ступеня (за параметром «звичайний ступінь – вищий ступінь»)

Під час процедури порівняння одному предмету, події об'єктивної дійсності надається вищий ступінь ознаки:

"What are they gonna do, follow us down the river in a speed boat?"

"No it's just a precaution. I don't want them anywhere around me".

*"This is real **strange**, Kyle".*

*"It gets **stranger**"* (Grisham, 2009: 86).

У наведеному вище прикладі суб'єкти регулювання референції розглядають небезпечну ситуацію за різними ступенями.

Процедура розширення (за параметром «конкретне-загальне»)

Процедура узагальнення характеризується переходом від одиничного до загального, тобто від одного об'єкта об'єктивної дійсності до багатьох.

"[…] *What about the victims? How much time did they have to prepare?*"

*"So you want **Sam** executed?"*

*"Yeah. I want **'em all** executed"* (Grisham, 1994: 208).

Суб'єкти обговорюють процес екзекуції, виконання смертного вироку. Один із них займає позицію актуалізації конкретного об'єкта (*Sam*), а інший – загальних об'єктів (невизначеної кількості) (*all*).

Процедура корекції (за параметром «неточне-точне»)

Процедура корекції передбачає виправлення, поліпшення кількісної чи якісної ознаки, яка притаманна об'єкту. Звернімося до прикладів:

"I'm anxcious to see those numbers".

"They could be just as bad".

*"**Ninety percent**", he said, shaking his head.*

*"**Over ninety** percent", Mona corrected him* (Grisham, 1994: 410).

Розглядаючи дані, суб'єкт 1 озвучує певні цифри (***Ninety percent***), але, оскільки ця інформація не є істинною, суб'єкт 2 реструктурує ініціативну репліку й надає точніші дані (***Over ninety***).

Процедура звуження (за параметром «загальне-конкретне»):

Процедура звуження передбачає зміну об'єктів від загального до конкретного.

*"**We** have to go to the police about this".*

*"Not we. **You** can go to the police if you like. It's your decision".*

"This can't be brushed under the carpet" (Larson, 2009: 467).

Суб'єкти регулювання, обговорюючи ситуацію, коли треба йти до поліції, демонструють певні розбіжності в поглядах. Один із них актуалізує особовий займенник «ми» (*we)*, який передбачає відчуття спільності та взаєморозуміння, демонструє солідарність, проте реципієнт не розділяє його поглядів на цю ситуацію й реструктурує повідомлення, актуалізуючи займенник «ти» (you).

Процедура контрастування (за параметром «погано-добре»)

Контрастування передбачає надання об'єкту діаметрально протилежної характеристики. Наприклад:

*"**Poor thing**", Mike said, "her first false move".*

*"**Poor thing** was having a **wonderful** time. She carried a purse full of drugs, along with her collection of face IDs, and she was always looking for a party"* (Grisham, 2009: 260).

У наведеному вище прикладі продуцент ініціативної репліки фразою "***poor thing"*** висловлює співчуття до об'єкта, нещасної жінки. Проте продуцент респонсивної репліки трансформує повідомлення, змінюючи його значення: із жертви вона перетворюється на особу, яка чудово провела час (***Poor thing*** *was having a* ***wonderful*** *time*).

Отже, лінгвокогнітивну операцію реструктуралізації забезпечують лінгвокогнітивні процедури заміщення, інтенсифікації, зміни ступеня, розширення, корекції, звуження та контрастування.

Висновки. Отже, процес регулювання референції на мікрорівні, тобто в межах ад'ясцентних пар, забезпечується лінгвокогнітивною операцією реструктуралізації, яка, у свою чергу, складається з лінгвокогнітивних процедур заміщення, інтенсифікації, зміни ступеня, розширення, корекції, звуження та контрастування. Перспективи подальшого дослідження полягають у розширенні мовного матеріалу й детальнішому аналізі процесу регулювання референції на мікрорівні, зокрема вибудові фрейму ситуації реструктуралізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт. Москва: Наука, 1988. 341 с.
2. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4 т. Москва: Издательская группа «Прогресс», 1994. 845 с.
3. Дейк ван Т. А. Язык. Познание. Коммуникация. Москва: Прогресс, 1989. 312 с.
4. Падучева Е. В. Высказывание и его соотношение с действительностью. Москва: Наука, 1985. 272 с.
5. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Fauconnier G. Mappings in Thought and Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 205 p.
7. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. N.Y.: Basic Books, 2002. 440 p.

REFERENCES

1. Arotiunova N.D. Tipu yazukovuh znacheniy: Otsenka. Sobytiye. Fakt. [The types of language meanings: Assessment. Event. Fact]. – M.: Nayka, 1988. 341 p. [in Russian]
2. Dal' V. Tolkovuy Slovar' Zhuvogo Velikoruskogo Yazuka [The dictionary of live Russian language]: v 4 t. / V. Dal'. – M.: Izdatelskaya Grypa "Progress", 1994. 845 p. [in Russian]
3. Deik T.A., van. Yazuk. Poznanie. Komynikatsiya. [Language. Cognition. Communication]. – M.: Progress, 1989. 312 p. [in Russian]
4. Padycheva E.V. Vuskazuvanie i ego sootnoshenie s deistvitel'nostiuy [Utterance and its reference to reality] / E.V. Padycheva. – M.: Nauka, 1985. 272 p. [in Russian]
5. Selivanova O.O. Sychasna lingvistika: terminologichna entsuklopediya [Modern linguistics: terminological ensyclopaedia] / O. Selivanova. – Poltava: Dovkilla-K, 2006. 716 p. [in Ukrainian]
6. Fauconnier G. Mappings in Thought and Language / G. Fauconnier – Cambridge: Cambridge University Press, 1997. 205 p.
7. Fauconnier G. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities / G. Fauconnier, M. Turner. – N.Y.: Basic Books, 2002. 440 p.

СПИСОК ІЛЮСТРАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Grisham J. The Associate/ J. Grisham. – New York: Doubleday, 2009. 294 p.
2. Grisham J. The Chamber / J. Grisham. – New York: Doubleday, 1994. 676 p.
3. Larson S. The Girl with the Dragon Tattoo / S. Larson. – New York: Vintage Books, 2009. 590 p.